

واکاوی تجربه زیسته دانش آموزان متوسطه از ازدواج مجدد مادران با تأکید بر تحصیل فرزندان

محسن یوسفی^۱

امین کرابی^۲

منصور سودانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۸

چکیده

طلاق والدین یکی از موضوعات مهم خانواده و زندگی زناشویی است که می‌تواند بر آینده فرزندان اثرگذار باشد. در همین راستا هدف اصلی پژوهش حاضر نیز واکاوی تجربه زیسته دانش آموزان متوسطه از ازدواج مجدد مادران با تأکید بر تحصیل فرزندان خود بود. روش این پژوهش کیفی و به لحاظ هدف کاربردی بود. جامعه پژوهش شامل دانش آموزان پسر متوسطه دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ بود که ۱۶ نفر بر اساس روش اشباع نظری به صورت هدفمند انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته بود. برای اعتبار یافته‌ها ابتدا فرایند کدگذاری توسط خبرگان (روایی صوری) بررسی شد. همچنین خود محقق فرایند کدگذاری را مجدد بررسی کرد. پایایی نیز با ضریب توافق کدگذاری که توسط دو کدگذار انجام شد ۰/۸۵ حاصل شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل مضمون در نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد. نتایج نشان داد پنج مضمون محوری شامل (حمایت عاطفی، تجارب هیجانی، رفاه اقتصادی، روابط بین فردی و پذیرش طلاق) برای موضوع ازدواج مجدد مادران و تأثیرات مختلف آن بر تحصیل فرزندان شناسایی شد. می‌توان بر اساس یافته‌ها نتیجه گرفت ازدواج مجدد مادری تواند تأثیراتی در زندگی فرزند برجای بگذارد. این تأثیرات بیشتر با اثرات منفی از جمله مشکلات عاطفی فرزند، ضعف تحصیلی و بی‌میلی در فعالیت‌های تحصیلی نمایان شود.

واژگان کلیدی: ازدواج مجدد مادر، دانش آموزان پسر متوسطه، تحصیل فرزندان.

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران mosenyousefi1400@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه مشاوره، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران am.koraei@gmail.com

۳. استاد، گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران sodani_m@scu.ac.ir

مقدمه

ازدواج و تشکیل زندگی زناشویی مهم‌ترین رخدادی است که تقریباً در زندگی همه انسان‌ها اتفاق خواهد افتاد و گاهی با چالش طلاق مواجه می‌شود (دایتون^۱، ۲۰۱۹). آمارها نشان می‌دهند میزان طلاق در کل جهان در حال افزایش است (رینولدز^۲، ۲۰۲۰). از سوی دیگر، یکی از راه‌های کاهش طلاق‌ها و بازگردان زندگی زناشویی ازدواج مجدد است. ازدواج مجدد به معنای ایجاد پیمان و تعهد قانونی بین دو نفر (زن - مرد) پس از اتمام زندگی اول در نتیجه طلاق یا فوت همسر و غیره است (ویدایستوتی^۳، ۲۰۲۱). در سال ۱۹۹۰ تنها ۱ میلیون از افراد پس از نافرجام بودن ازدواج اول، مجرد مانده بودند، این در حالی است که در سال ۲۰۱۶ به بیش از ۸/۲ میلیون نفر رسیده بود. این تغییرات ناگهانی که با تغییرات اندکی در کل کشورهای جهان نگاه متخصصان علمی را به خود جلب کرده است، تأثیرات گسترده‌ای بر وضعیت رفاه و سلامتی فرزندان به‌عنوان بازماندگان ازدواج قبلی داشته است (هو^۴، ۲۰۲۰).

نرخ ازدواج در جهان در حال کاهش و در مقابل نرخ طلاق در حال افزایش است (رینولدز، ۲۰۲۰). پائینی و مانینگ^۵ (۲۰۲۰) در مطالعه خود نشان دادند که در بررسی‌های جهانی ثبت ازدواج و طلاق حاکی از کاهش آمار ازدواج در سطح ۲۰ درصدی است. در ایران نیز مطابق با گزارش منتشره مرکز آمار ایران، تعداد طلاق ثبت شده با مدت ازدواج کمتر از یک سال از ۲۱۹۸ طلاق در بهار سال جاری با رشد ۳۹ درصدی به ۳۰۶۸ طلاق در تابستان ۹۹ رسیده است. به گزارش این سازمان، اگرچه به‌طور کلی آمار طلاق با مدت ازدواج کمتر از یک سال در شش‌ماهه اول سال ۹۹ نسبت به سال گذشته کاهش ۱۳ درصدی داشته است، اما مطابق با آمار همین گزارش، تعداد طلاق ثبت شده در بهار ۹۸ با مدت ازدواج کمتر از یک سال ۲۸۷۳ بوده است که با رشد ۱۱ درصدی طی سه ماه به ۳۲۰۹ طلاق در تابستان ۹۸ رسیده است. از این‌رو روند رشد طلاق با مدت ازدواج کمتر از یک سال از بهار به تابستان که در سال گذشته ۱۱ درصد بوده است و اکنون به ۳۹ درصد رسیده تأمل‌برانگیز است. همچنین آمار مربوط به طلاق با مدت ازدواج‌های بیشتر از یک سال در تابستان ۹۹ نیز نسبت به بهار سال جاری رشد داشته است. تعداد طلاق ثبت شده با مدت ازدواج یک تا پنج سال از ۹۹۸۲ طلاق در بهار ۹۹ با رشد ۳۷ درصدی به ۱۳۶۹۱ طلاق در تابستان ۹۹ رسیده است؛ همچنین تعداد طلاق ثبت شده با مدت ازدواج پنج تا ۱۰ سال نیز از ۸۵۵۱ طلاق در بهار ۹۹ با رشد ۳۵ درصدی به ۱۱۵۸۸ طلاق در تابستان ۹۹ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹).

کاهش گرایش به ازدواج مجدد را می‌توان در این رابطه دانست که نگرش درباره ازدواج مجدد با مزایای به‌دست‌آمده رابطه‌ای جدایی‌ناپذیر دارد. ایجاد یک همراهی متعهدانه که برای غلبه بر تنهایی به فرد کمک می‌کند یکی از این موارد است که مزایای روانی بسیاری را برای فرد به همراه دارد. این کار در تأمین نیازهای عاطفی در

^۱. Dainton

^۲. Reynolds

^۳. Widiastuti

^۴. Hu

^۵. Manning & Payne

تصمیم به ازدواج مجدد نقش مؤثری را ایفا می‌کند. بنابراین، مزایایی که برای ازدواج مجدد وجود دارد با عدم گرایش به ازدواج مجدد تناقض دارد؛ این در حالی است که زوجین مشکل عمده را حضور فرزندان می‌دانند (آبلا^۱ و همکاران، ۲۰۱۵)؛ چراکه والدین در مطالعات انجام شده اذعان داشته‌اند که دلیل گرایش و عدم گرایش به ازدواج مجدد آن‌ها فرزندان و عدم کنار آمدن با این تصمیم است. همین ضعف و عدم مهارت در مواجهه با موقعیت جدید چالش‌های ارتباطی جدی را پیش آورده و متخصصان را برای بررسی مشکلات فرزندان با ازدواج مجدد والدینشان مصمم کرده است؛ این در حالی است که قدم اولیه شناسایی مشکلات و غربال افراد بر اساس شدت و ضعف مشکلات است، که متأسفانه تاکنون این امکان به جهت نبود ابزاری معتبر و پایا فراهم نشده است. فقدان ابزار معتبر عملاً محدودیت‌های تخصصی و کاربردی زیادی را برای شناسایی و طراحی اقدامات ویژه ایجاد کرده است. دربارهٔ ازدواج مجدد مادر پژوهش‌های اندکی انجام شده است. در پژوهشی مغازه دهگردی و همکاران (۱۴۰۱) نتیجه گرفتند با توجه به معذب بودن، شرم و حیا، تابو بودن مسأله ازدواج مجدد در این بستر و عدم شفافیت زنان ایرانی نسبت به خواسته‌هایشان، برنامه‌ریزی و فرهنگ‌سازی به‌منظور بهبود کیفیت زندگی سالمندان، شکسته شدن تابو این موضوع با تغییر دیدگاه‌ها و تعصبات رایج افراد و عدم تعدی به حقوق یکدیگر ضروری به نظر می‌رسد. محمدی (۱۳۹۹) در پژوهشی نتیجه گرفت زنان گرایش بالایی به ازدواج مجدد دارند و مهم‌ترین مشکلاتش آن‌ها نیازهای عاطفی، امنیتی، اقتصادی، جنسی و فرهنگی- اجتماعی است. همچنین نیاز جنسی، عاطفی، عوامل فرهنگی اجتماعی و نیاز امنیتی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر نگرش به ازدواج مجدد داشت و نیاز اقتصادی نگرش به ازدواج را تبیین نکرد. رجبی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی نتیجه گرفتند که زوج‌درمانی مبتنی بر بازسازی عاطفی با آگاهی‌بخشی و افزایش درک زوجین با ازدواج مجدد از روابط گذشته و تعاملاتی که در خانواده اصلی و ازدواج اول داشته‌اند و همچنین آموزش مهارت‌های ارتباطی، کاهش تعاملات منفی، تقویت واحد زناشویی و بررسی علل رشدی پریشانی رابطه، باعث می‌شود ترس از صمیمت در زوجین کاهش و به دنبال آن اعتماد و رضایت زناشویی افزایش پیدا کند. رحیمی (۱۳۹۴) در پژوهشی نتیجه گرفت پذیرش اجتماعی، پیوند اجتماعی، فشار اقتصادی و تعداد فرزندان به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای اثرگذار بر گرایش به ازدواج است. در پژوهشی اندرسن^۲ (۲۰۱۴) نتیجه گرفت کودکانی که با والدین بیولوژیک متأهل خود زندگی می‌کنند، به‌طور مداوم از سلامت جسمی، عاطفی و تحصیلی بهتری برخوردار هستند.

دربارهٔ ضرورت پژوهش حاضر باید گفت به‌طور کلی طلاق آسیب‌های جدی و مختلفی برای طرفین و به‌خصوص برای فرزندان دارد. به همین سان نیز، ازدواج مجدد نیز می‌تواند به دلایلی مختلفی دارای پیامدهای مثبت و منفی برای فرزندان باشد و این اثرات منفی ممکن است به‌اندازهٔ طلاق و حتی بیشتر باشد که از این نظر چالش‌های زیادی برای فرزندخوانده به‌وجود می‌آید. مطالعات انجام‌شده فعلی، بیشتر به بررسی اثرات طلاق بر فرزندان توجه کرده‌اند و به ازدواج مجدد مادر، کمتر توجه شده بود و در این زمینه خلأ پژوهشی وجود داشت. از سویی دیگر، در بررسی ازدواج مجدد، محققان بیشتر نتایج مثبت و منفی آن را از دیدگاه خود طرفین (زوجه) بررسی کرده‌اند و به

^۱Anderson

^۲. Andersson

تجربه زیسته فرزندان کمتر توجه شده است. همچنین اندک تحقیقات حاضر نیز به شیوه کمی اجرا شده بودند. نتایج این پژوهش می‌تواند دانش‌افزایی ازدواج مجدد از دیدگاه فرزندان را در پی داشته باشد و همچنین این تجارب می‌تواند برای استفاده مشاورین خانواده‌ها و سایر متصدیان نظام خانواده و حتی نظام آموزشی و پرورش در جهت رصد دانش‌آموزان هدف و مشاوره به آن‌ها موردتوجه واقع شود. بر اساس مطالب ذکرشده، هدف اصلی پژوهش حاضر، تجربه زیسته دانش‌آموزان متوسطه از ازدواج مجدد مادران بود.

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی با تحلیل مضمون بود. جامعه پژوهش شامل دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰ بود که ۱۶ نفر بر اساس روش اشباع نظری به صورت هدفمند انتخاب شدند. ملاک انتخاب دانش‌آموزان، داشتن مادر با تجربه ازدواج بیش از یکبار، دانش‌آموز متوسطه دوم، دارای تابعیت ایرانی و میل به شرکت در مصاحبه بود. همچنین ملاک خروج از پژوهش، با توجه به اینکه پژوهش ماهیتی غیر بالینی داشت، عمدتاً تا جایی که امکان داشت تشویق مشارکت‌کنندگان به شرکت در پژوهش تا انتهای مصاحبه بود. ابزار پژوهش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته بود. برای درک تجربه مشارکت‌کنندگان سعی شد مشارکت‌کنندگان محدودیتی در ترتیب و چینش سؤالات نداشته باشند و آزادانه هر نکته‌ای که دلالت بر تجربه آن‌ها از ازدواج مجدد مادر داشت مطرح کنند و توسط محقق یادداشت شود. برای اعتبار یافته ابتدا فرایند کدگذاری توسط خبرگان (روایی صوری) بررسی شد. همچنین خود محقق فرایند کدگذاری را مجدد بررسی کرد. برای پایایی نیز از یک کدگذار مجرب دعوت شد که به تصادف ۳ متن مصاحبه را انتخاب و همراه محقق کدگذاری کند که ضریب توافق کدگذاری ۰/۸۵ شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل مضمون در نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد.

یافته‌ها

ابتدا برخی از ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان (پایه تحصیلی، تعداد خواهر و برادر و تعداد ازدواج مادر) در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱: برخی از مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

متغیر	پایه تحصیلی			تعداد خواهر			تعداد برادر			تکرار ازدواج		
	دهم	یازدهم	دوازدهم	۰	۱	۲	۰	۱	۲	۱	۲	بیشتر از ۳
فراوانی	۳	۶	۷	۱۰	۴	۲	۰	۶	۴	۴	۲	۱۳

در جدول (۲) نیز فرایند کدگذاری تبدیل جملات و عبارت به مفاهیم، مضامین محوری و انتخابی ارائه شده است.

جدول ۲: مفاهیم و مضامین محوری و انتخابی حاصل از تجربه ازدواج مجدد مادر

مضامین انتخابی	مضامین محوری	مفاهیم	جملات/عبارات	
بهبودی روانی	افکار انحرافی	فرار از خانه	افکار فرار از خانه به علت مخالف ناپدیری با او، فکر کردن به فرار از خانه	
		خودکشی	فکر کردن دائمی به خودکشی، افکار خودکشی برای جلب توجه والدین	
	آسیب روانی	خسونت روانی	درگیری در بحث خانوادگی با والد سرپرست، شرایط زندگی نامناسب به علت اعتیاد والد سرپرست، بی‌توجهی والد سرپرست به وضعیت فرزندان، قرارگرفتن تحت آزارهای مادر به علت مشکلات روانی، حق دادن به پدر برای ازدواج مجدد به علت آزارهای مادر	
		نامیدی از آینده	نامید از آینده، تصور نبود آینده در شرایط پیش آمده، تأثیر بد طلاق بر آینده بچه‌ها، سرنوشت بد برای بچه‌های طلاق	
		مشکلات والدین	تلاش برای بهبود شرایط روحی والد سرپرست، درگیری روانی شدید مادر و انتقال به فرزندان، برانگیختن حس ترحم فرزند و وارد کردن او درون ماجرای طلاق، عدم بهبود وضعیت روانی به علت وارد شدن به مشکلات والدین، وارد شدن به مشکلات والدین، بهبود نیافتن جو روانی خانه پس از طلاق والدین، درگیری روانی فرزند در مشکلات طلاق، فکر نکردن به مستقل شدن به علت مشکلات مادر، نداشتن آرامش ذهنی به علت وضعیت روحی بد مادر، شنیدن مشکلات مادر و فراموشی خود، دلداری دادن به مادر	
	شرایط روانی مساعد	ایجاد فضای آرامش بخش	کسب آرامش نسبی به علت جدایی والدین و قطع نزاع‌ها، کاهش نگرانی فرزند از آینده، شفاف‌سازی علت ارائه حضانت، وارد نکردن فرزند درون اختلافات سبب آسیب ندیدن او، ضرورت فراهم آوردن شرایطی برای آرامش روانی فرزندان، داشتن آرامش نوجوان به علت وجود آرامش در رابطه، ضرورت فراهم آوردن فضایی آرامش بخش برای فرزندان، آسیب کمتر در صورت دریافت حمایت دوجانبه والدین،	
		امید به آینده	تلاش برای بهبود، تلاش برای تأثیر نگذاشتن طلاق بر روحیه زندگی، تلاش برای آغاز زندگی مشترک موفق، تلاش جهت بهبود وضعیت خود، ضرورت نترسیدن از آینده، عدم تعمیم زندگی والدین به زندگی آینده خود	
	تجارب هیجانی	احساس تنهایی	بی‌پناهی	احساس دوست نداشته شدن از جانب خانواده، خود را سربار دیگران تصور کردن، احساس مورد اهمیت نبودن، توسط کسی درک نشدن
			رهاشدگی	رها شدن او و خواهرش توسط والدین، احساس رهاشدگی به علت ازدواج پدر، احساس رها شدن توسط والدین، احساس رهاشدگی به علت ازدواج پدر
			فدا شدن	احساس نابود شدن، فدای خودخواهی‌های والدین شدن، احساس قربانی بودن، احساس قربانی شدن
احساس گناه		نشخوار فکری	ناراحتی از ناتوانی برای جلوگیری از طلاق، پشیمانی از مخفی نکردن خیانت مادر از پدر، خودخوری زیاد با تفکر در مورد علت طلاق والدین	
		افکار خودکشی	افکار خودکشی برای ممانعت از طلاق والدین	
		وانمود کردن به بیماری	وانمود کردن به افسردگی برای ممانعت از طلاق والدین	

مضامین انتخابی	مضامین محوری	مفاهیم	جملات/عبارات
رفاه اقتصادی	شرایط اقتصادی نامساعد	وضعیت ضعیف مالی	درگیری ذهنی در مورد کسب درآمد و کمک به مادر، وضعیت مالی نامساعد، وضعیت مالی ضعیف به علت درگیری در اعتیاد، ضربه خوردن از طلاق به علت وضعیت مالی ضعیف، دست‌وپنجه نرم کردن با وضعیت مالی نامناسب
		عدم حمایت مالی والدین	عدم دریافت حمایت مالی از ناپدری، وضعیت اقتصادی نامناسب به علت عدم حمایت والدین، شرایط مالی ضعیف پدر به‌عنوان والد سرپرست، وضعیت بد اقتصادی به علت عدم حمایت پدر، کوتاهی پدر در تأمین هزینه‌های فرزند، عدم حمایت مالی پدر از فرزند
روابط بین فردی	طردشدگی	محدودیت ارتباطی	محدود شدن روابط تنها با دوستان فرزند طلاق
		رهاشدگی نسبی	طرد شدن از جانب خانواده خواهر
	انزواطلبی	طعنه زدن	فرار از ارتباطات قبلی برای ممانعت از شنیدن کنایه‌ها
		ترحم	کاهش ارتباط با همسالان به علت ترحم
		خجالت	ترس از برقراری رابطه‌های اجتماعی به علت طلاق والدین
		درگیری شخصی	فاصله گرفتن از دیگران در اوایل طلاق والدین، کاهش ارتباطات اجتماعی به علت وضعیت روحی نامناسب، کاهش رابطه با اطرافیان به علت درگیری در مشکلات
		به رخ کشیدن	قطع ارتباط با دوستان به علت خوشبخت‌نمایی خانواده خود، قطع ارتباط با دوستان به علت به رخ کشیدن وضعیت مالی
		عذاب کشیدن به عقل	عذاب کشیدن به علت شنیدن دائمی سرکوفت‌ها، آزردن شدن به علت نگاه‌های سنگین اطرافیان، شنیدن طعنه و کنایه از دیگران، نگاه سرزنشگر اطرافیان
	اجتماعی منفی	رفتارهای سرزنشگر	ناتوانی اطرافیان در درک شرایط
		عدم درک	
استقلال طلبی	تمایل	تمایل به استقلال جهت رسیدن به آرامش فکری، عدم تمایل به زندگی با والدین، زندگی کردن با اجبار کنار پدر	
	تلاش	تلاش برای مستقل شدن و جدا شدن از والد سرپرست، تلاش برای مستقل شدن به علت نبود پدر و مادر، تلاش برای مستقل شدن به علت مخالف ناپدری با او	
پذیرش طلاق	قبول طلاق	ارتباط خوب با والدین	پذیرش طلاق والدین به علت رابطه خوب با والدین
		ثبات اقتصادی	پذیرش طلاق در صورت داشتن شرایط اقتصادی مناسب، مشکل نداشتن طلاق در صورت حمایت اقتصادی دوجانبه از فرزند،
		ثبات روحی	پذیرش طلاق و تلاش برای بهبود آینده خود، آرامش مادر یکی از عوامل مثبت برای قبول طلاق، پذیرش طلاق به علت قرارگیری در شرایط روحی مناسب، پذیرش طلاق به‌عنوان امری گاهاً ضروری برای رسیدن به آرامش، کنار آمدن با طلاق به علت ثبات روحی والدین، آسیب کمتر در صورت دریافت حمایت روانی دوجانبه والدین،
	ناتوانی در قبول طلاق	مقایسه	غیبه خوردن به شرایط مساعد خواهر، مقایسه شرایط خود با دوستان، مقایسه والدین خود با سایر والدین، مقایسه دائمی پدر خود با ناپدری، حسرت خوردن هنگام مقایسه خود با همسالان

مضمین انتخابی	مضمین محوری	مفاهیم	جملات/عبارات
		سرزنش خودخواهی والدین	خودخواه تلقی کردن والدینی که طلاق می‌گیرند، انتظار از والدین برای تحمل شرایط به خاطر فرزندان، ناتوانی در درک علت طلاق والدین سرزنش والدین به علت خودخواهی، سرزنش والدین به علت خودخواهی خود،
		چالش‌های ناپدری	مشکلات و درگیری‌های سبک و سنگین سازگاری با ناپدری

بهبزیستی روانی: مضمون بهبودیستی روانی در پژوهش حاضر، اشاره به وضعیت سلامت روان، افکار انحرافی و آسیب روانی دارد. در ادامه برخی از اظهارات مشارکت‌کنندگان در تبیین آن ارائه شده است:

«برای من که با وجود ناپدریم شرایطم بدتر شده؛ و بعضی وقتا به فرار کردن از خونه فکر می‌کنم» (مصاحبه ۴).
 «به مستقل شدن وقتی که پدرم و مادرم زیاد دعوا می‌کردن واقعیتش به فرار کردن فکر می‌کردم، اما به مستقل شدن نه. فرار کردن از روی ناراحتی بهش فکر می‌کردم» (مصاحبه ۸). «حسم نسبت به پدرم تغییری نکرده چون مقصر نبود و حق داشت بره دنبال زندگی خودش» (مصاحبه ۹).

تجارب هیجانی. تجارب هیجانی در پژوهش حاضر شامل تجاربی است که نوجوانان در فرایند سازگاری با طلاق والدین تجربه کردند. این مضمون اصلی شامل سه مضمون فرعی از جمله احساس تنهایی، احساس گناه و عصبانیت است. در ادامه برخی از اظهارات مشارکت‌کنندگان ارائه شده است:

«احساس می‌کنم شدم سربار دیگران. هیچ‌کس حال منو درک نمی‌کنه» (مصاحبه ۱۰). «از اونا که خبر ندارم، ولی شرایط ما که خوب نیست نه امکاناتی نه روحیه‌ای اونا هم که مارو به حال خودمون ول کردند» (مصاحبه ۲). «پدرمو دوست دارم و دل‌تنگشم و بعضی وقتا میرم پیشش، اما چون ازدواج کرده نمی‌تونم پیشش بمونم. حس بدیه حس می‌کنم ازدواج کرده و ولکم کرده» (مصاحبه ۹). «همش با خودم میگم کاش زودتر از مادرم جریان خیانت پدرمو می‌فهمیدم. درسته از پدرم بازم متنفر می‌شدم اما شاید پدرمو راضی می‌کردم که ادامه نده و قراره مادرم متوجه بشه و کارشون به جدایی نکشه» (مصاحبه ۲). «از پدری که در جواب خیانت مادرم با زنا می‌مختلف می‌گرده و داغون شدن منو میبینه و کاری نمیکنه متنفرم. اصلاً دلم نمیخواد راجع به اون حرف بزنم. حتماً حالش خوبه که رفته با یکی دیگه» (مصاحبه ۱۲).

وضعیت اقتصادی. مضمون وضعیت اقتصادی در پژوهش حاضر، اشاره به وضعیت مالی دارد که نوجوانان در پژوهش حاضر تجربه کردند. نوجوانان به علت طلاق والدین در معرض کمبودها و بی‌توجهی‌ها از منظر مالی از جانب والدین قرار گرفتند. همین‌طور نوجوانان اشاره کردند که شرایط اقتصادی در سازگاری آن‌ها با شرایط پس از طلاق و ازدواج مجدد مادران دارد. در ادامه برخی از اظهارات مشارکت‌کنندگان ارائه شده است:

روابط بین فردی. مضمون اوقات روابط بین فردی اشاره به وضعیت روابط نوجوانان با دیگران و نقش این روابط در سازگاری نوجوان با ازدواج مجدد مادران دارد. در ادامه برخی از اظهارات مشارکت‌کنندگان ارائه شده است:
 «خواهرام از ترس طعنه‌های شوهراشون اصلاً ارتباطی با من ندارن» (مصاحبه ۱۰).

بحث و نتیجه‌گیری

طلاق و ازدواج مجدد مادر هر دو برای فرزندان با پیامدهای منفی همراه هستند که با توجه به شرایط می‌تواند آسیب‌های کوچک تا بزرگ را برای آن‌ها رقم بزند. بر این اساس، هدف این پژوهش مطالعه تجربه زیسته دانش‌آموزان متوسطه از ازدواج مجدد مادران بود. یافته‌های پژوهش نشان داد پنج مضمون انتخابی (شامل بهزیستی روانی، تجارب هیجانی، رفاه اقتصادی، روابط بین فردی و پذیرش طلاق) از دیدگاه دانش‌آموزان برای ازدواج مجدد مادران شناسایی شد. یافته‌های این پژوهش با نتایج برخی مطالعات مانند محمدی (۱۳۹۹)، رحیمی (۱۳۹۴) و رجبی (۱۳۹۹) همسو است. مطابق با یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل، نوجوانانی که در از روابط حمایتگر به‌ویژه روابط مثبت با والدین برخوردار بودند، بهتر با شرایط موجود کنار آمده بودند. همین‌طور یافته‌ها نشان داد نوجوانان انواعی از خلأ عاطفی همچون کاهش رابطه با خانواده و رهاشدن از جانب آن‌ها را تجربه کرده بودند که این خلأ عاطفی مانع سازگاری آن‌ها با شرایط موجود شده بود.

یافته دیگر، تجارب هیجانی بود. اشاره به احساسات و هیجاناتی دارد که نوجوانان پژوهش حاضر با آن روبرو شدند و بر سازگاری آن‌ها با ازدواج مجدد والدین مؤثر بوده است. احساس تنهایی به‌عنوان تجربه هیجانی شامل تجربه احساساتی مانند احساس بی‌پناهی، رهاشدگی و فدا شدن است. در مضمون احساس گناه نوجوانان تا حدی تلاش خود برای ممانعت از طلاق والدین را ناکافی می‌دانستند و تا حدی خود را بابت این طلاق سرزنش می‌کردند. همچنین آن‌ها از والدین عصبانی بودند و این عصبانیت در دو شکل تنفر و دلخوری بروز پیدا کرده بود.

وضعیت اقتصادی یافته دیگر بود. در تبیین این یافته می‌توان اشاره کرد که به‌عنوان یکی از عوامل مهم در سازگاری نوجوانان با شرایط پس از طلاق شناخته شد. برخی از نوجوانان اشاره کردند که به علت رفاه مالی راحت‌تر با مسأله طلاق کنار آمدند و از جانب هر دو والد یا یکی از والدین از لحاظ مالی به‌خوبی تأمین می‌شوند. گروه دیگر از نوجوانان اشاره کردند که بعد از ازدواج والدین دچار مشکلات مالی بسیاری شدند و عواملی مثل وضعیت اقتصادی ضعیف والد سرپرست و همین‌طور عدم حمایت مالی والدین از نوجوان، شرایط بدی را تحمل می‌کنند و این شرایط بد سازگاری پس از طلاق آن‌ها را نیز تحت تأثیر قرار داده است.

یافته دیگر، روابط بین فردی بود. درباره این یافته باید گفت که به علت طردشدگی از جانب اعضای خانواده، انزوای طلبی (طعن زدن، ترحم، پرسشگری و به رخ کشیدن اطرافیان و همین‌طور خجالت و درگیری شخصی خود) و مواجهه با رفتارهای منفی اجتماعی به مشکل روبرو شده بود و نوجوانان از روابط بین فردی برای داشتن روابط سالم و بهبود شرایط روحی برخوردار نبودند و در نهایت میل و تلاش برای استقلال‌طلبی را در آن‌ها ایجاد کرده بود.

اکثر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه می‌شوند؛ از محدودیت‌های پژوهش کنونی که باید اشاره کرد تجربه زیسته بررسی شده، فقط اظهارات دانش‌آموزان پسر بود که از این لحاظ نتایج درباره دختران ممکن است متفاوت باشد. محدودیت دیگر سختی پیدا کردن دانش‌آموزان دارای شرایط لازم بود که این کار صرف چندین ماه زمان برای محقق به همراه داشت. همچنین، به خاطر ماهیت کیفی پژوهش، امکان اولویت‌بندی یافته‌ها میسر نبود. پیشنهاد می‌شود محققان در مطالعات آینده تجربه زیسته ازدواج مجدد مادر را از دیدگاه دختران نیز مطالعه کنند.

نتایج پژوهش در اختیار مراکز مشاوره قرار گیرد تا مورد استفاده مشاوران قرار بگیرد. پیشنهاد دیگر این است که نظام آموزش و پرورش با شناسایی دانش آموزانی که چنین شرایطی دارند دوره‌های توانمندسازی به منظور جلوگیری از آسیب‌های روحی و روانی برگزار کند. دبیران و کادر مدرسه در برخورد با چنین دانش آموزانی با احساس مسئولیت بیشتری برخورد کنند و خلأ عاطفی و ارتباطی در خلأ پدر اصلی را برای آن‌ها تا حدودی جبران کنند. همچنین مدرسه در طی سال تحصیلی با مادران چنین فرزندان ارتباط منظم داشته و در جریان وضعیت فرزند در خانه قرار گیرند و درباره چالش‌های آن‌ها بحث و تبادل نظر شود تا مانع بروز رفتارهای نابهنجار بعدی شوند.

تقدیر و تشکر

از همه دانش آموزان عزیزی که در مصاحبه‌ها شرکت کردند تشکر و قدردانی می‌شود. همچنین از اساتید راهنما و مشاور که توصیه‌های ارزشمند خود را به محقق ارائه کردند، کمال قدردانی به عمل می‌آید. شایان ذکر است منابع مالی پژوهش از سازمان و نهاد خاصی تأمین نشده است، لذا بین نویسندگان تعارض منافع وجود ندارد.

فهرست منابع

- رحیمی، عبدالکریم (۱۳۹۴). بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر ازدواج زنان سرپرست خانوار تحت پوشش کمیته امداد/ استان فارس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یاسوج.
- رجبی، غلامرضا، خشنود، قاسم، سودانی، منصور و خجسته‌مهر، رضا (۱۳۹۹). اثربخشی زوج‌درمانی مبتنی بر بازسازی عاطفی بر افزایش اعتماد و رضایت زناشویی در زوجین با ازدواج مجدد. *مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۲۶ (۱): ۱۲۹-۱۱۴.
- محمدی، زهرا (۱۳۹۹). مطالعه جامعه‌شناختی مسائل مرتبط با ازدواج مجدد زنان سرپرست خانوار. *فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه*، ۱۱ (۴۲)، ۲۵۶-۲۷۸.
- مغاره دهکردی، سارا، پورهادی، سمانه، سام، شیما و احمدی، زهرا (۱۴۰۱). موانع ازدواج مجدد در زنان سالمند ایرانی: یک مطالعه کیفی. *سالمند: مجله سالمندی ایران*، ۱۷ (۳)، ۱-۱۷.
- Anderson E. R. and Greene S. M. (2013). Beyond divorce: research on children in partnered and remarried families. *Family Court Review*, 51(1), 119-130.
- Abela, A., Casha, C., Debono, M. and Lauri, M. A. (2015). Attitudes about remarriage in Malta. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56(5), 369-387.
- Dainton, M. (2019). Equity and relationship maintenance in first marriages and remarriages. *Journal of Divorce & Remarriage*, 60(8), 583-599.
- Eskafi, M. and Yousefi, M. (2021). Single mothers' tendency to remarry and the obstacles: A Case on Basic Theory. *Journal of Research and Health*, 11(2), 131-138. (In Persian)
- Hu Y. (2020). Marital disruption, remarriage and child well-being in China. *Journal of Family*, 41(7), 978-1009.
- Maghare Dehkordi, S., Pourhadi, S., Sum, S., Ahmadi, Z. (2022). Barriers to Remarriage in Older Women: A Qualitative Study. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*; 17 (3), URL: <http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-2343-fa.html>.
- Mohammadi, Z. (2020). Sociological study of issues related to remarriage Female- headed households. *Quarterly Journal of Women and Society*, 11(42), 256-278.

- Payne, K. K. and Manning, W. D. (2020). FP-20-08 The Geography of Marriage & Divorce: Rates by Quartile for the US. https://scholarworks.bgsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1220&context=ncfmr_family_profiles
- Reynolds, L. and Profile, T. F. (2020). Divorce rate in the US: Geographic variation, *Family Profiles*, 20(25), 12-20.
- Rajabi, G., Khoshnoud, G., Sodani, M., Khojastehmehr, R.(2020). The Effectiveness of Affective-reconstructive Couple Therapy in Increasing the Trust and Marital Satisfaction of Couples With Remarriage. *IJPCP*; 26 (1) :114-129 URL: <http://ijpcp.iums.ac.ir/article-1-3010-fa.html>
- Widiastuti, D. (2021). Marital satisfaction in individuals who remarry after divorce. in *International Psychological Studies*. Atlantis Press, 530(14), 131-137.

<https://doi.org/10.30495/hpsbjourna.2022.1944734.1042>

??????

1
2
3

Submission Date: 2021- 01-10 Acceptance Date: 2021- 04-05

Abstract

Keywords:

1
2
3

